

## СЕКЦІЯ І. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Макеєва О. М.

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права*

Журавльова В. Г.

*студентка*

*Юридичного інституту*

*Національного авіаційного університету*

*м. Київ, Україна*

### СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Проблема правової культури особливо актуалізується в умовах сучасної України. Це пов'язано, перш за все, з формуванням національної правової системи і необхідністю дати відповідь на питання, що робить правову систему власне українською. Безумовно, що таким чинником виступає права культура. По-друге, це пов'язано з процесами глобалізації та євроінтеграції, які, стираючи кордони між традиційними правовими системами національних держав, несуть загрозу втрати ними своєї національної ідентичності. Водночас основу цих процесів становить формування глобальної та європейської правової культури, у зв'язку з чим виникають питання про їх зміст та співвідношення з національними правовими культурами. Наукове дослідження феномену правової культури викликане вивченням наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності та структури правової культури. Категорія правової культури є доволі широкою і включає різноманітні явища духовного життя суспільства (цінності, звичаї, ідеї, концепції тощо).

Правова культура, її якісний рівень значною мірою визначаються ступенем розвитку в суспільстві політико-правової думки, причому не лише вітчизняної, але й зарубіжної. Правова культура не може обійтися без інтелектуальних джерел у вигляді філософських, правових, релігійних творів, спрямованих на осмислення держави і права, прав, свобод і обов'язків людини, механізмів регулювання взаємовідносин у суспільстві. Для прогресивного розвитку правової культури першочергове значення має проведення фундаментальних юридичних досліджень права і держави, без яких правова культура починає «вичерпуватися» інтелектуально, втрачати розуміння сутності того, що відбувається в соціально-політичній і власне юридичній сферах, перспективу розвитку державно-правових явищ [3, с. 6].

Правову культуру вчені почали досліджувати в 60-ті роки ХХ століття, зокрема: С. Аграновська, С. Алексєєв, П. Бура, В. Зорченко, М. Кейзеров, В. Камінська, О. Кравчишків, О. Лукашова, А. Семітко, В. Сальников, В. Сидорин та інші. Зазначена категорія розглядалася як певний ідейно-правовий стан суспільства в певний період. Сукупність знань про право, уміння застосовувати закони в повсякденному житті, повага до них, що і забезпечує дотримання правових вимог. У 90-ті роки ціннісний вимір правової культури був висвітлений у працях вчених, зокрема: В. Бурмістрова, Г. Балюка, П. Свєрафова, В. Конєйчикова, Л. Петрової, В. Оксамитного, П. Рабіновича та інших. Правова культура розглядалась як сукупність всіх цінностей, які створюються людьми в правовій сфері, а також саме право, правосвідомість, правові відносини, стан законності, рівень досконалості законотворчої, правозастосовної та іншої правової діяльності.

Питання про сутність і структуру правової культури у вітчизняній юридичній літературі є дискусійним. Правову культуру розглядають у двох аспектах: у широкому значенні – як сукупність усіх правових явищ, які створило людство протягом свого існування. Структурними елементами правової культури є компоненти юридичної діяльності в їхньому особливому ракурсі сталості поведінки: право, правосвідомість, правові від-

носини, законність і правопорядок, правомірна діяльність суб'єктів. Що ж стосується її змісту, то він охоплює не просто правосвідомість, законність тощо, але й характер, рівень, ступінь їхнього розвитку, тобто те, що дає їм певний етап розвитку цивілізації, суспільного прогресу [5, с. 24].

У вузькому значенні правова культура – це рівень засвоєння й усвідомлення суб'єктами суспільних відносин знань про право. Правову культуру розглядають також як систему, а в якості підсистем виділяють певні ступені правового розвитку таких компонентів системи правового життя суспільства, як: правові тексти (акти-документи й тексти, що мають юридичний зміст); правова діяльність (теоретична та практична); правова свідомість (включаючи когнітивний, емоційний і настановний його компоненти); суб'єкти-носії правової культури (суспільство, класи, нації, народності, колективи, окремі індивіди).

На думку І. В. Осипки, правову культуру суспільства доцільно поділити на такі складові елементи: 1) система правових норм як особливих правил поведінки, що зовні відображені в системі нормативно-правових актів; 2) сукупність правовідносин, тобто суспільних відносин, регульованих за допомогою правових норм, що складаються з юридичних прав і обов'язків; 3) сукупність суб'єктів права; правосвідомість – система духовного відображення правової дійсності; 4) стан законності й правопорядку – суспільні відносини, урегульовані за допомогою правових засобів, зміст яких складають правомірні дії суб'єктів права. До структури правової культури особи віднесено: 1) правове виховання; 2) правосвідомість; 3) розуміння принципів права; 4) упевненість у справедливості законів, юридичних прав і обов'язків [2, с. 12].

А. Р. Рагінов у якості елементів правової культури пропонує виділити: а) право, б) правовідносини, в) державні органи й організації, що забезпечують реалізацію права, г) правосвідомість, д) правознавча поведінка, тобто система практичної діяльності людей з виконання та застосування права [4, с. 203].

По іншому визначає структуру правової культури С. С. Алексєєв, виділяючи чотири елементи: 1) стан правосвідомості в суспільстві; 2) стан законності; 3) стан законодавства; 4) стан практичної роботи суду, прокуратури інших правоохоронних органів [1, с. 215].

Як зазначає О. Ф. Скаунд, до структури правової культури особи належать: 1) правова освіченість (інформованість), 2) повага до права, 3) діяльність, відповідна праву [6, с. 12].

Компонентами правової культури в суб'єктивній підсистемі загальної структури є елементи першої групи: ступінь розвитку правового знання; рівень і характер ставлення до права; рівень і характер установки на правові норми. Як було зазначено вище, елементи другого рівня більш підлягають зміні, а від їх зміни залежить і перетворення основних елементів правової культури. Другу групу вторинної підсистеми складають наступні компоненти: рівень правосвідомості, правової діяльності, правового розвитку суб'єкта правової поведінки. У результаті створюється така система, яка може виступати у вигляді правової активності, що протистоїть правовому нігілізму.

Віділення структурних елементів правової культури досить умовне, тому що немає правової діяльності, здійснюваної окремо від правової свідомості, а правосвідомість може проявитися лише у правовій діяльності та її результатах – правових актах. Нарешті, усі складові частини правової культури не можуть існувати без свого носія-суб'єкта – людини, групи людей, суспільства в цілому. Правова культура суспільства залежить від рівня правового розвитку різних соціальних і професійних груп, а також від рівня розвитку окремих індивідів. У цьому аспекті потрібно виділяти правову культуру населення в цілому, групову правову культуру й правову культуру особистості. В останньому випадку треба враховувати рівень правових знань даного індивіда і його ставлення до правових цінностей та закону, рівень правової установки на дотримання юридичних приписів. Правову культуру особистості можна оцінити, виходячи з її поведінки в правовій сфері, тобто використовувати ті ж ознаки й критерії правової культури (рівень розвитку правової свідомості, правової діяльності й ін.), але на індивідуальному рівні.

Отже, правова культура взаємодіє з політичною, економічною та культурною сферою суспільного життя. Наслідком взаємодії права і культури і є правова культура, що є системною поглядів, уявлень, які визначають поведінку і діяльність людей у правовій сфері. В результаті такої взаємодії зростає необхідність розширення сфери дії правової культури: підвищення вимог до діяльності законотворчих, правозастосовних та правоохоронних органів, покращення якості нормативних актів та необхідність постійного інфо-

рмування населення про новації у праві. Одним з показників правової культури є права та моральна вихованість особи, тобто належний високий рівень правової та моральної свідомості та культури.

### Список літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права: Курс в 2-х т. – М.: Юрид. лит., 1981-1982. – 360с.; – 360 с.
2. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис... канд. юрид. наук; спец. 12.00.01 / І. В. Осика; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2004. – 20 с.
3. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія / ред. Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк – Х.: Право, 2007. – 248 с.
4. Ратинов А. Р. Структура правосознания и некоторые методы его исследования / А. Р. Ратинов // Методология и методы социальной психологии. – М.: Наука, 1977. – 245 с. – С. 201-214.
5. Сальников В. П. Правовая культура: теоретико-методологический аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук / В. П. Сальников. – Ленинград, 1990. – 35 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. – / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта. 2012. – 524 с.